

ἔνα. Δὲν εἶχε δικό του σύστημα· δὲν διαβάζεται, χωρὶς τὸ ἀντικείμενά του. Δὲν εἶναι προσωπικός».

Αὐτὴ εἶναι ἡ θλιβερὴ μοῖρα τῆς κριτικῆς. Ἀλλὰ δὲν εἴπαμε πώς εἶναι παρόμοια μὲ τὴν φυσιολογικὴν ζωήν; Δρᾶ καὶ ἐνεργεῖ, ὅσο ὑπάρχει· εἶναι ὁ πυρηνας κι' ἡ ἐκπροσώπηση τοῦ συνόλου· ἀλλὰ μόλις πεθάνη, θὰ λησμονηθῇ.

Νὰ τὸ τονίσῃ κανεὶς αὐτὸ στοὺς κριτικούς; γιὰ νὰ γίνουν σεμνότεροι, μετριοφρονέστεροι — ὅσοι δὲν εἶναι, — βαθύτεροι ἡ συμπαθητικάτεροι; Μοῦ φαίνεται περιττό. Βλέπω κ' ἐδῶ πάλι ἔνα ἄλλο μοιραῖο. Θὰ ἥταν τὸ ἕδιο, ὅσὰν νὰ παράσερνε κανεὶς τὸν ζωντανὸν ἄνθρωπο κάπου, ὅπου νὰ τοῦ δεῖξῃ μὲ τὸ δάχτυλο τὰ νεκροταφεῖα . . .

Θὰ ρωτοῦσε: «Νὰ πεθάνω; Φυσικά. Ὅσο ζῇ κανεὶς, θὰ ἐγκαταλείπεται στὸ ἐσωτερικό του ρεῦμα. Κράσεις δὲν μποροῦν νὰ γίνουν. Κι' ὅταν γίνονται, πρῶτοι τὶς λυπούμεθα ἐμεῖς, οἱ σύμβουλοί τους.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Η “ΝΕUE SACHLICHKEIT” ΩΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΟΥΛΤΟΥΡ

Απὸ καθαρὰ μορφικὰ-αἰσθηματικὴν ἀποψη ἡ «Neue Sachlichkeit» («Νέα Πραγματωσύνη») ποὺ προκάλεσε τόσο θόρυβο καὶ τόσες ἀντιρρήσεις μᾶς παρουσιάζεται σὰ μιὰ περίοδος τοῦ κλασικοῦ καὶ «γραφικοῦ» καλλιτεχνικοῦ ὕφους. Θάπρεπε μάλιστα νὰ ποῦμε, ἐφαρμόζοντας τὶς ἀρχὲς ποὺ δ Heinrich Wölfflin ὑποστήριξε μέσα στὸ βιβλίο του «Βασικὲς ἔννοιες τῆς Ἐπιστήμης τῆς Τέχνης», ὅτι ἀκόμα μιὰ φορὰ σύμφωνα μὲ κἄποιαν αὐστηρὴ νομοτέλεια μιὰ ἐποχὴ ρωμανικῆς, «ζωγραφικῆς» δημιουργίας τελειώνει μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀντίθετου πόλου. Γιατὶ κατ' ἀντίθεση πρὸς τὰ ἔργα τῶν Ἐμπρεσιονιστῶν καὶ τῶν Ἐξπρεσιονιστῶν ἡ δημιουργία τῶν νεώτατων Γερμανῶν καλλιτεχνῶν μᾶς δείχνει, ὡς γνώρισμά της χαραχτηριστικό, μιὰ συνειδητὴ τάση πρὸς τὴ σαφήνεια καὶ τὴν ἰσορροπία στὸ χρῶμα, στὸ σχῆμα καὶ στὴ σύνθεση. Δηλ. ἂν κυτάξουμε τὸ πρᾶγμα

έξωτερικά, μᾶς παρουσιάζεται κι' έδω κάτι άνάλογο μὲ τὴ μετάπτωση ποὺ ἔγινε στὴν ἀρχὴ τοῦ περασμένου αἰώνα ἀπὸ τὸ νευρικὸ καὶ πλούσιο σὲ nuances ροκοκό πρὸς τὸν κλασικισμὸν καὶ πρὸς τὸ λεγόμενο στὸν τῶν Ναζαρηνῶν. Ὁσες ἀντιρρήσεις κι' ἄν ἔχει κανεὶς στὶς λεπτομέρειες γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Wölfflin, στὶς μεγάλες του γραμμὲς τὸ περιοδικό του σύστημα εἶναι δορθό. Εἶναι δμως ἐπιπλόαιο, γιατὶ προσπαθεῖ νὰ ἔχηγησει τὴ μεταβολὴ στοὺς τρόπους τῆς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης λέγοντας ὅτι προέρχεται ἀπὸ κάποιαν ὑπερκόπωση τῶν δημιουργῶν νεύρων. Ἐμεῖς κατ' ἀντίθεση πρὸς μιὰ τέτοιαν αἰσθητικὴ μονομέρεια ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ Τέχνη εἶναι μόνο μιὰ μορφικὴ ἔκφραση τῆς γενικῆς πνευματικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς θέσης ἐνὸς καιροῦ, ἔνας «σεισμογράφος» ποὺ καταγράφει καὶ τοὺς πιὸ λεπτοὺς ἀκόμα κλονισμοὺς τοῦ κοινωνικοῦ ἐδάφους, καὶ δχι κάτι ποὺ ὡς πρὸς τὴν δημιουργίαν τέρψη ἔχει τὴν ἐντελῶς δική του ἀξία. Τὸ ὅτι ἡ Τέχνη, αὐτὸ τὸ τρομερὰ εὐαίσθητο «μετοικὸν ὅργανο», δείχνει τὶς πνευματικὲς καὶ πολιτικὲς μεταβολὲς πολὺ γρηγορώτερα ἀπὸ ὅτι αὐτὲς γίνονται αἰσθητὲς σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης δημιουργίας καὶ τὸ ὅτι πάντα γιὰ τοῦτο τὸ λόγο τὴν Τέχνη μεταχειρίζονται καὶ θὰ μεταχειρίζονται ὡς μέσον προετοιμασίας καὶ προπαγάνδας, αὐτὸ γιὰ τὴν ὥρα δὲ θὰ τὸ ἔξετάσουμε ἔδω.

Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ περασμένος αἰώνας εἶναι ἡ νίκη τῆς μοντέρνας Φυσικῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τεχνικῆς, ἡ ἐπικράτηση τοῦ δρομολογιστικοῦ ὑλισμοῦ σὲ δλα τὰ φανερώματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀποκορύφωση τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς παντοδυναμίας τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης καὶ τῆς ἴμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς της. Πνεῦμα καὶ Λίσθημα μυσιάζονται στὴ γενικὴ τάση πρὸς τὴ Δύναμη καὶ πρὸς τὴν Ἀπόλαυση. Γίνεται ἡ μεγαλόπρεπα μονομερής προσπάθεια νὰ ἔχηγηθεῖ ὁ κόσμος μόνο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ δρομοῦ λόγου. Ἡ ὑπερβολικὴ ἐκλογίκευση τῶν πάντων τρέχει μὲ τὸ γοργὸ ωθμὸ τῶν μηχανῶν ποὺ ἀνακαλύφθησαν τότε. Αὐτὴ τὴν κίνηση μᾶς τὴν μαρτυρεῖ ἡ Τέχνη. Ἀρχίζει μὲ τὸ πάθος τῆς νέας Δύναμης, μὲ ἔναν νατουραλισμό, πού, καθὼς δὲν εἶναι ἀκόμα βέβαιος γιὰ τὸ τὶ ζητεῖ, παρατονίζει τὴ φυσικότητα. Ἀκολουθεῖ ὁ Ἐμπρεσιονισμὸς ποὺ στὴν ἀρχὴ ἐκφράζει ἔκεινο τὸ ἀνετο ὑφος ποὺ ἔχει ἡ ἀποχτημένη ὑπεροχὴ νὰ θεωρεῖ τὴν ἐπικράτησή της σὰν κάτι αὐτονόητο, ἀλλὰ ἔπειτα παρουσιάζει φανερὰ τὰ νευρικὰ γνωρίσματα τῆς πνευματικῆς παρακμῆς. Λίγο ποὺ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ ἔρχεται ἡ

κίνηση ἔκεινη τοῦ Νέο-ἔμπρεσιονισμοῦ καὶ Πουαντιλισμοῦ ποὺ θυσιάζει πέρα-πέρα τὸ Αἴσθημα καὶ τὴν οὐσιαστικότητα τῶν πραγμάτων σ' ἔνα λογικὰ μετρημένον διπτικὸ σύστημα. Σ' αὐτὴν τὴν καλλιτεχνικὰ ὀριμώτατην ἐκδήλωση τῆς οὐσίας του μᾶς ἀποκαλύπτεται πῶς ὁ ὀνοματέομενος ἀστικὸς ὑλισμὸς ἡταν μιὰ μονόπλευρη *fiction*. Δὲν ἐπέτευχε νὰ γίνει κύριος τῆς ὕλης, διὰ μπόρεσε νὰ τῆς ἀδράξει ἡταν μόνο τὸ «λογικό» της μέρος. Γι' αὐτό, δπως ἡτον φυσικό, ἥρθε μόνη της ἡ καταστροφὴ αὐτῆς τῆς ψεύτικης κυριλτούρη τοῦ δροῦ λόγου. Πόλεμος καὶ Ἐπανάσταση ἔκαναν τὴν Εὑρώπη ἔναν μεγάλο σωρὸ ἀπὸ ἐρείπια.

“Ἐκφραση αὐτῆς τῆς κατάστασης ἡταν ὁ Ἐξπρεσιονισμὸς ποὺ στὴ χωρὶς νόημα καλπάζουσαν ἐκλογίκευση βροντοφώναξεν ἔνα ἄλτ! Μαζί του πῆγε ἡ νεολαία καὶ στὶς σημαῖες του πολέμησε γιὰ τὸ ξύπνημα τοῦ ναρκωμένου αἰσθήματος, ξεγύμνωσε «μυστικὲς» ἀρχὲς τοῦ Εἶναι. ‘Ο Ἐξπρεσιονισμὸς ἡταν ἔνα τυπικὰ γερμανικὸ φαινόμενο, μὲ ἔντονο φομαντικὸ καὶ λυρικὸ χρῶμα, μὰ κι' ἄλλες χῶρες δοκίμασαν κινήματα καλλιτεχνικὰ ἔκστασης καὶ μέθης — π.χ. ἡ Ἰταλία μὲ τὸ Φουτουρισμό. Μήπως αὐτὴ ἡ ἡφαιστιακὴ ἔκρηξη τοῦ Irrational, αὐτὴ ἡ παθητικὴ λαχτάρα ποὺ ὀρθώθηκε ἐνάντια στὸν δρθὸ λόγο, πάει, πέρασε χωρὶς ἀποτελέσματα, χωρὶς συνέχεια; Δὲν γιορτάζει κάθε μέρα καὶ νέους θριάμβους ὁ ὀρθολογισμὸς σ' ὅλες τὶς σφαιρες τῆς ζωῆς; — ‘Ο Ἐξπρεσιονισμὸς ἡταν ἡ διαλεχτικὴ ἀντίθεση στὶς ἀντιλήψεις τοῦ περασμένου αἰώνα. Δὲν πέρασε χωρὶς ν' ἀφήσει ἵχνη πίσω του. ‘Απ' ἔναντίας τὸ Ρομαντικό, Αἰσθηματικὸ καὶ Πρωτόγονο ποὺ ἀνάσυρε στὴν ἐπιφάνεια συνδυάστηκε συνθετικὴ μὲ τὸ οεῦμα τοῦ Λογικοῦ. ‘Ο κάθε ἔνας ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς ἀντίθετους τρόπους ἀντίληψης ἀδραχνε βέβαια μόνο τὴ μισὴ πραγματικότητα. Μόνο λοιπὸν ἡ σύνθεσή των μποροῦσε νὰ γίνει κυρία τῆς πραγματικότητας διάκαιοης, τῶν Πραγμάτων καὶ τῶν Γεγονότων στὴν ὀλότητά των. Τὴ συνθετικὴ συγχώνευση τοῦ Λογικοῦ μὲ τὸ Διαισθητικὸ ἡ τὴν προσπάθεια πρὸς μία τέτοια σύνθεση — αὐτὸ εἶναι ποὺ ὀνομάζουμε «*Neue Sachlichkeit*» (Νέα Πραγματωσύνη). Προσπαθήσαμε νὰ ἐκθέσουμε περιληπτικὰ τὶς πολικὲς ἀντιθέσεις τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, γιατὶ ἀκριβῶς ἡ δυναμικὴ πάλη ἀναμεταξύ των εἶναι ὁ σπουδαιότερος γενετικὸς παράγοντας τοῦ νέου καλλιτεχνικοῦ οεῦματος. ‘Η πιὸ πρόσφατη γερμανικὴ Τέχνη, ἡ Φιλοσοφία καὶ οἱ Θετικὲς Ἐπιστῆμες ἔχουν σήμερα στόχο νὰ ξανασυνδυάσουν τὴ νεκρὴν ὕλην μὲ τὸ

ζωντανὸ Πνεῦμα καὶ Αἴσθημα, γιατὶ μόνον ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ γειάνει ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός.

‘Ο μόνος ὡς σήμερα ποῦ περίγραψε σ’ ὅλο τὸ πλάτος της αὐτὴ τὴν πνευματικὴν ζύμωσην εἶναι ὁ Emil Utitz, στὸ βιβλίο του: «Τὸ ξεπέρασμα τοῦ Ἐξπρεσιονισμοῦ». Οἱ ἔξης φράσεις του χαραχτηρίζουν τὴν κατάσταση σὲ συσχέτιση μὲ τὸ ἔξπρεσιονιστικὸ κίνημα ποῦ ἀδριέται τὴν πραγματικότητα: «Ἡ αἰσθηση γιὰ τὸ πραγματικὸ ξαναξυπνᾶ, μὰ τὸ πραγματικὸ αὐτὸ ἔχει μιὰν ἄλλην ὅψη, εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ factum τοῦ ζωϊκοῦ αἰσθήματος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Εἶναι γεμάτο ἀπὸ παράξενο μυστήριο· ἔτσι καθὼς παρουσιάζεται μέσα στὴν ἀκλόνητη σωματικότητά του εἶναι λογικὸ καὶ μὴ λογικὸ μαζί. Εἶναι, καὶ αὐτὴ ἡ ἀφανῆς banalité τοῦ εἶναι, τοῦ γνήσιου, ἀκίνητου εἶναι, ποῦ μόνο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του αἰτιάζεται, γίνεται σημάδι τοῦ καιροῦ».

Ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παρακολουθήσωμε τὰ φανερώματα τῆς νέας αὐτῆς ὄντολογικῆς κοσμοαντίληψης σ’ ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ πολιτισμοῦ. Γνωρίζετε τὶς εἰκόνες τῶν νεώτατων ζωγράφων μας ποῦ ξανανακάλυψαν τὸ ἀπλὸ ἀντικείμενο, τὴν μαθηματικὴν φόρμα καὶ ποῦ προσπαθοῦν ἀπ’ αὐτὰ σὰν εὔπιστα παιδιὰ νὰ φτιάξουν μιὰν καινούρια πραγματικότητα. Τὸ στὺλ αὐτὸ χαραχτηρίστηκεν ὅρθα: «μαγικὸς ορεαλισμός», ἀφοῦ εἶναι πνευματικὸ καὶ πλαστικὰ σωματικὸ μαζί. Μὲ σαφήνεια παρουσιάζεται ἡ νέα αὐτὴ ἀποψη στὰ ἔργα τῶν νεαρῶν ἀρχιτεκτόνων μας ποῦ μιλοῦν γιὰ ἔνα ὡς τὰ τώρα ἀγνωστο αἴσθημα τῶν νόμων τῆς ὑλῆς καὶ τοῦ σκοποῦ, δείχνουν ὅμως ταυτόχρονα μέσα στὸν διαυγῆ ωνυμὸ τῆς χωρικῆς διάταξης καὶ τὸ φωτεινὸ δργανωτικὸ πνεῦμα τοῦ συνειδητοῦ Δημιουργοῦ. Συχνὰ εἶναι ἔδω ἡ σύνθεση κι’ ὅλας τέλεια. Ωραιότατο παράδειγμα ἀληθινῆς «Sachlichkeit» εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ Bauhaus στὸ Dessan, μιᾶς ἀνώτερης σχολῆς καλλιτεχνικοῦ σχηματισμοῦ, ποῦ ἔβαλε στόχο της τὴν σκόπιμη ἰσορρόπηση μορφῆς καὶ ὑλῆς. Ἀκόμα καὶ στὴ Λογοτεχνία βρίσκουμε τὰ ἵδια ἵχνη, ἀν καὶ ἔδω ἡ κατάσταση εἶναι στὸ γενικὸ μέρος ἀλλιώτικη. Ἡ νεώτατη γερμανικὴ ποίηση εἶναι τὸ περισσότερο κοινωνικοτικὴ καὶ μὲ τάσεις πολιτικές. Ὡστε ἐκεῖνο ποῦ προέχει γιὰ τοὺς νέους λογοτέχνες μας εἶναι νὰ δεῖξουν πῶς θἀπρεπε νᾶναι ὁ κόσμος. Δὲν θένε μονάχα νὰ περιγράψουν τὸ εἶναι, θέλουν καὶ νὰ τὸ σχηματίσουν. Τὸ πόσο οἱ τάσεις τῆς πιὸ πρόσφατης ποίησης, ἴδιαίτερα τῆς προλετάρικης ποῦ μόλις ξύπνησε, συμφωνοῦν μὲ τὶς προσπάθειες τῆς

καταφάσκουσας τὸ παρόν, ὁντολογικῆς «Sachlichkeit», θάπρεπεν ἵσως ν' ἀποτελέσει τὸ θέμα μᾶς ἴδιαίτερης ἔρευνας. Στὸ ὑφος παρουσιάζεται χωρὶς ἄλλο μιὰ ἀναντίρρητη συμφωνία.

21. X. 1929

HEINZ LUEDECKE (Berlin)

ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΕ ΦΙΛΟΥΣ ΚΙ' ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ

Ἄπὸ καιρὸν πῶς ἥθελα νὰ συνθέσω ἕνα πίνακα μὲ λόγια, καὶ νὰ παρουσιάσω ἔτσι γυμνὴ κι' ἔτσι πανώραι, ὅπως τὴν νοιώθω τώρα, τὴν ἀθώα, τὴν ἀνεκλάλητη, τὴν ἀνερεύνητη, τὴν μουσικὴ μορφή σου. Μὲ τὸν αὐλὸν τοῦ Κυρίου — μὲ τὸν αὐλὸν τῆς Ἀγάπης — θὰ ὑμνήσω κι' ἐγὼ μὲ τὴ σειρά μου, δπως καὶ τόσοι ἄλλοι ἀξιώτεροι μου τὴ θεϊκὴ παρουσία σου.

— Δροσιὰ τῆς ζωῆς, αἰώνιο ὄνειρο, ἄρωμα τοῦ κόσμου, παιδὶ τῶν ἀτελεύτητων λογισμῶν μας — ποιὸς δὲ θάθελε νὰ μείνει ἔως τὸ τέλος τοῦ γήϊνου δρόμου του, σᾶν καὶ σένα !, σᾶν καὶ σένα ! Στὰ μεγάλα κι' ἔξυπνα μάτια σου καθορεπτίζεται ἄγνως ὁ κόσμος : ὁ δόλος δὲν ἐγνώρισε τὴν πόρτα σου, μηδὲ τὸ ψέμμα κτύπησε τὰ παράθυρά σου. Αὐτά, μένουν κλειστὰ γιὰ τέτοια τέρατα. Αὐτά, βλέπουν αἰώνια πέρι πρὸς τὴ θάλασσα, πρὸς τὴ θάλασσα τοῦ ὄνειρου καὶ τῆς φαιτασίας, πρὸς τὴ θάλασσα τοῦ ἀνέκφραστου, πρὸς τὴ θάλασσα τῆς αἰώνιοτητας !

Τὸ παιχνίδι, ἡ πιὸ ἀθώα ἐργασία, εἶνε ἡ μόνη ἀπασχόλησή σου — ἄχ ! γιατὶ νὰ μὴ μποροῦμε ὅμοια μὲ σένα νὰ ζοῦμε κι' ἐμεῖς ; Σιγὰ σιγά, μέρα μὲ τὴ μέρα, ἔνπναίει ὁ κόσμος μέσα σου — κι' αὐτὸς εἶναι τὸ μόνο ἔγκλημά σου ! Ἀνεπανόρθωτα σὲ καταστρέψει, σὲ μεταβάλλει σοῦ φουφάει τὴ δροσιά, τὸ μοναδικό σου δῶρο, τὴν ἀπλότητα. Τὰ περίεργα μάτια σου, ὅλα θέλουν νὰ τὰ μάθουν — νὰ ! ποιὸ εἶνε τὸ ἀμάρτημά σου ! Δὲν ἀρκεῖσαι νὰ θαυμάζεις ; Γιατὶ ; Γιατὶ ; Τὶ θέλεις νὰ τὰ γνωρίσεις, ἐνῶ ὅλα ἔσù τὰ ξέρεις — μιᾶς καὶ τὰ φέρνεις μέσα σου, μιᾶς κι' ἔρχεσαι ἀπ' ἀπευθείας ἀπ' τὸ Θεό, μιᾶς κι' ἔχεις τὴν λατρεία, μιᾶς καὶ τὰ θαυμάζεις ;